

FÖRDJUPNING – Förändrad konsumtion under pandemin påverkar inflationen

Pandemin har inneburit ovanligt stora förändringar i hushållens konsumtion. Det gör i sin tur att det har blivit svårare att mäta inflationen och att statistiken kan vara svår att tolka och jämföra mellan olika länder. Enligt de beräkningar som presenteras i denna fördjupning har den uppmätta inflationstakten under 2020 underskattat ökningstakten i de priser som ett genomsnittligt hushåll faktiskt möter. Sättet på vilket KPIF beräknas innebär dock att det ändrade konsumtionsmönstret förr eller senare kommer att påverka KPIF. Enligt SCB:s vanliga beräkningsmetoder hade förändringarna i konsumtionsmönstret under 2020 påverkat KPIF främst under 2022 och 2023. Men när SCB uppdaterar vikterna i KPIF i år kommer man att använda ett mer aktuellt underlag för beräkningarna än vad man brukar göra. Detta kommer att leda till att den uppmätta KPIF-inflationen redan i år blir något högre än vad den annars skulle ha blivit, framför allt i början av året. Förändringen bedöms dock inte leda till några varaktiga effekter på inflationen.

Pandemin har påverkat hushållens konsumtion

Under pandemin har det skett ovanligt stora förändringar i hushållens konsumtion. Flygresor och charterresor konsumerades i princip inte alls under vissa månader. Men även konsumtionen av hotellvistelser, restaurangbesök och olika typer av nöjen som teater, bio och idrottsevenemang har minskat mycket. Konsumtionen av annat har i stället ökat då människor i större utsträckning både jobbar hemma och håller sig hemma på fritiden. Det gäller bland annat konsumtionen av livsmedel, spel, produkter för hemrenovering och hemelektronik. Priserna på de produkter som konsumerats mindre har i många fall ökat relativt långsamt eller sjunkit, medan priserna på de produkter som konsumerats mer i stället i många fall har ökat relativt snabbt.

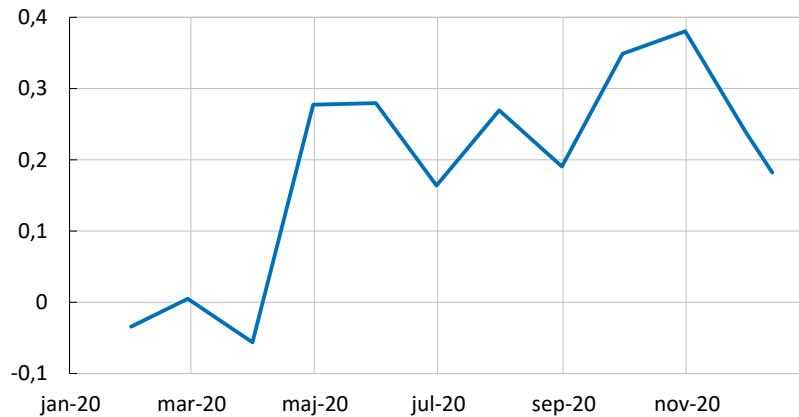
KPIF beräknas som en sammanvägd prisutveckling för en representativ ”korg” av produkter. Men eftersom vikterna som använts i sammanvägningen av KPIF 2020 i huvudsak baseras på hur konsumtionen fördelade sig 2018 kan den uppmätta inflationstakten tyckas underskatta ökningstakten i de priser som ett genomsnittligt hushåll möter. Om man istället hade använt aktuella vikter för konsumtionen hade den sammanvägda prisökningstakten varit högre eftersom hushållen har konsumerat mindre av de produkter vars pris ökar relativt långsamt och mer av de produkter vars pris ökar relativt snabbt.

I diagram 59 visas resultatet av ett räkneexempel där den årliga procentuella förändringen i knappt 80 undergrupper, som tillsammans utgör KPIF, har vägts samman med

vikter som avspeglar hur konsumtionen har sett ut 2020. Skillnaden mellan denna förändringstakt och motsvarande förändringstakt beräknad med vikter som baseras på konsumtionen 2018 visas i diagrammet för år 2020. Under perioden från april och framåt har skillnaden varit mellan 0,2 och 0,4 procentenheter.

Diagram 59. Uppskattad skillnad mellan KPIF-inflationen beräknad med vikter från 2020 och med vikter från 2018

Procentenheter

Anm. Detaljerade data över hushållens konsumtion från nationalräkenskaperna till och med tredje kvartalet 2020 har använts för att beräkna vikter dels under 2018 och dels under 2020. Därefter har de faktiska vikterna för 2020 justerats utifrån den beräknade skillnaden mellan helåret 2018 och de tre första kvartalen 2020. Årliga förändringstakter i KPIF:s cirka 80 undergrupper har sedan vägts samman med dessa vikter.

Källor: SCB och Riksbanken.

Ett antal studier på internationella data har visat samma resultat, att inflationen troligen skulle ha varit högre under pandemin om vikter baserade på faktiska konsumtionsmönster hade använts i beräkningarna av inflationen.²⁹ I andra länder syns också ett liknande mönster som i Sverige, där konsumtionen av till exempel transporttjänster har minskat kraftigt samtidigt som priserna på dessa har fallit.

Konsumtionsförändringarna kommer att påverka den uppmätta inflationen i år och under kommande år

Eftersom vikterna i beräkningssystemet för KPIF normalt baseras på konsumtionen två år tidigare har fjolårets förändringar i konsumtionen hittills inte direkt påverkat den uppmätta inflationen, utom när det har påverkat prisutvecklingen. Sättet på vilket KPIF beräknas kommer dock att leda till att förändringarna i vikterna påverkar inflationen under 2021 och under kommande år.

²⁹ Se t.ex. Cavallo, Alberto, "Inflation with Covid Consumption Basket", Working Paper nr 27352, NBER Working Paper Series (2020), Diewert, W. Ervin och Fox, Kevin J., "Measuring Real Consumption and CPI Bias under Lockdown Conditions", Working Paper nr 27144, NBER Working Paper Series (2020) och Reinsdorf, Marshall "COVID-19 and the CPI: Is Inflation Underestimated?", WP/20/224, IMF Working Paper Series (2020).

KPIF avser att mäta hur prisförändringar påverkar hushållens kostnader för att upprätthålla samma konsumtionsstandard som tidigare. Beräkningen av indexet behöver därför ta hänsyn till förändringar såväl i priserna som vilka produkter hushållen konsumerar. Tekniskt hanteras detta med en indexkonstruktion som försöker uppskatta hur konsumenterna anpassar sig till förändringar i relativpriserna. Indexkonstruktionen innebär till exempel att indexnivån förändras i januari varje år när konsumtionsvikterna uppdateras. I princip skulle en förändring i index mellan januari och december året före kunna ske även om alla priser skulle ha varit oförändrade mellan månaderna. Vanligen bidrar uppdateringen av vikterna till att indexet sjunker, eftersom hushållen tenderar att ha ersatt produkter som blivit relativt dyrare med produkter som blivit relativt billigare. Det är bland annat detta SCB brukar benämna korgeffekten.³⁰ Syftet med denna justering är att indexnivån i KPIF ska hamna "rätt" på sikt. Inflationen kommer således förr eller senare att påverkas av den ovanligt stora förändringen i hur hushållen konsumerar under pandemin.

I år kommer SCB att beräkna vikterna utifrån ett mer aktuellt underlag än vad man brukar göra. Vikterna kommer då att i huvudsak baseras på konsumtionen under 2020 i stället för under 2019, vilket hade varit det normala.³¹ Detta innebär bland annat att en del av den nivåjustering som skulle synas i indexet 2022 istället kommer redan 2021.³² Resten av nivåjusteringen kommer att synas i indexet 2022.

Går det att säga något om i vilken riktning effekten av denna förändring kommer att gå och hur stor effekten kommer att bli? Intuitivt kan man förvänta sig att effekten kommer att bli positiv. I praktiken har nämligen en omvänd substitutionseffekt uppstått eftersom hushållen har konsumerat mindre av produkter vars pris ökat relativt långsamt. Detta borde bidra till att den uppmätta inflationstakten under 2021 blir något högre än om SCB skulle göra som man brukar.

Diagram 60 visar hur prognosen för KPIF har påverkats av SCB:s nya sätt att beräkna vikterna. Förändringarna bedöms leda till att inflationen blir drygt 0,1 procentenheter högre i genomsnitt i år. Samtidigt väntas förändringen påverka förloppet i KPIF under året och bidra till högre uppmätt inflation framför allt under första halvåret. En av orsakerna till detta är att prisutvecklingen på utrikes resor får mindre betydelse med de nya vikterna. Priserna på utrikes resor har ett tydligt säsongmönster och tenderar att falla snabbt i början av året och stiga snabbt under sommarmånaderna och runt jul när många är lediga. Som ett exempel kommer nedgången i priset på utrikes resor få mindre betydelse för månadsförändringen i KPIF i januari i år än motsvarande månad förra året vilket bidrar till att den årliga procentuella förändringen i KPIF stiger i januari i år. Men bedömningen av effekterna är osäker av flera skäl. Dels har Riksbanken inte tillgång till samma detaljerade underlag som SCB kommer att använda sig av för

³⁰ För en teknisk beskrivning av hur korgeffekten beräknas hänvisas till dokumentet "Korgeffekten 2020" på SCB:s webbplats.

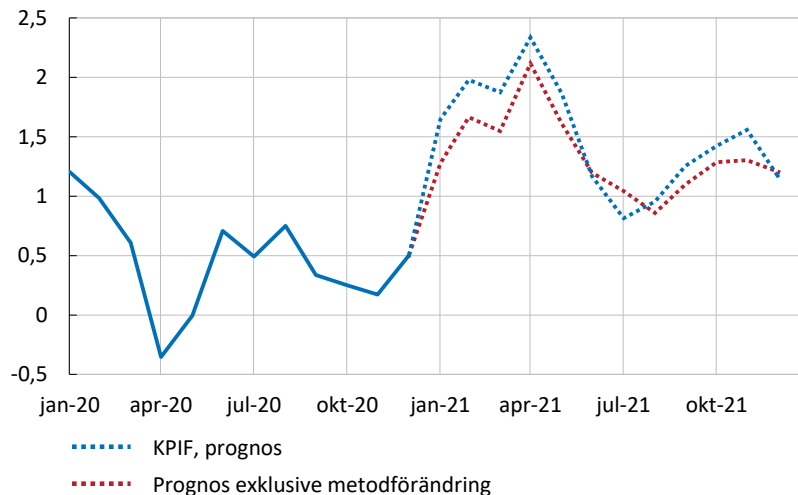
³¹ Anledningen till att vikterna normalt baseras på konsumtionen två år tillbaka i tiden är främst att man då har tillgång till ett mer tillförlitligt underlag. I vanliga fall sker heller inte så stora förskjutningar i konsumtionsmönstret mellan åren.

³² För en utförligare beskrivning av hur detta går till se J. Johansson, M. Löf, O. Tysklind "Förändrad konsumtion under pandemin påverkar inflationen", Ekonomiska kommentarer nr. 14 2020, Sveriges riksbank.

att beräkna de slutliga vikterna, dels beror resultatet på hur priserna utvecklas under året.

Diagram 60. KPIF- prognoser med och utan SCB: s metodförändring

Årlig procentuell förändring

Anm. Heldragen linje avser utfall, streckad linje avser Riksbankens prognos.

Källor: SCB och Riksbanken.

Svårtolkad inflationsstatistik under kommande år

Utöver problemen med konsumtionsförskjutningar och vikter som diskuteras i denna fördjupning finns det även andra mätproblem som hänger samman med att vissa produkter som ingår i SCB:s urval helt enkelt inte finns tillgängliga och vars priser följaktligen inte kan mätas.³³ Därför blir statistiken över prisutvecklingen svårtolkad och kommer så att vara de närmaste åren. Det kommer samtidigt att vara extra svårt att göra internationella jämförelser eftersom mätproblemen är olika stora och eftersom effekterna av förändrade vikter påverkar inflationen på olika sätt i olika länder.³⁴

För att kunna bedöma hur stor del av en förändring i den uppmätta inflationen som är varaktig, och som därmed påverkar inflationen även framöver, är det viktigt att förstå vad som händer i statistiken. Att SCB i år använder ett mer aktuellt underlag för beräkningarna än vad man brukar göra kommer troligen att innebära att den uppmätta inflationen blir något högre 2021. Det bedöms dock inte leda till några varaktiga förändringar i inflationen. Förändringen kan betraktas som en ändrad periodisering som innebär att delar av de justeringar i KPIF som skulle ha påverkat KPIF-inflationen först 2022 och 2023 istället kommer att påverka KPIF redan i år.

³³ Se till exempel diskussion i fördjupningen "Inflationsutsikter under coronakrisen" i Penningpolitisk rapport juli 2020.

³⁴ Det EU-harmoniserade indexet HIKP påverkas inte av viktförändringar på samma sätt som KPIF. För mer information se se J. Johansson, M. Löf, O. Tysklind "Förändrad konsumtion under pandemin påverkar inflationen", Ekonomiska kommentarer nr. 14 2020, Sveriges riksbank.